

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈЕ МИЛАН САВИЋ.

БРОЈ 34.

У НОВОМ САДУ 22. АВГУСТА 1885.

ГОД. I.

ИЗ МЕЛОДИЈА.

Лад тихим зраком месеца бледог
Лазурног неба затрепти свод,
И звезде сјајне трепетом благим
Осветле плави небесни свод;
Кад све у миру почине своме
Да крепи санком уморну груд,
Тек сова само зашупти хуком
Кроз поноћ mine, незнано куд;
Тад прошлост своју призивам боно
Негдашњих дана весели рај,
И кроз мрак снова дошире мени
Сунашца мога угашен сјај.
Пролазе редом часови мили
Љубав и срећа ко духа два,
С осмејком на ме крилима машу,
Међ њима дивно надежда сја.
И старе песме детињства драгог
Надамном већ се разлеже глас,
Ја видим моје долине миле
И једне моме танахни стас!

Снуженом главом и сада стоји,
Лист по лист кида цветића свог
И сетним гледом изгледа дивна
Са даљних страна драгана свог!
А бледи месец тихо се краде
Облачке лаке прелеће он,
И сетно мамећ са срца јаде
Жалосне песме хори се звон:
„Прошлости збогом! Љубави, срећо,
Вечности мрачној путујте ви!
У мојој души станка вам нема;
Надамном туга незнана бди!
Где некад срећан с песмама дивним
Румених ружа извијаш сплет,
Суморан гледах како их ломи
Јесени хладне несносни лет!
Ах, све је прошло, бујица као
Кад плавећ јурне у дивљи лет
Пустоши њене тек трази стоје
Где некад читав цветаше свет!“

Драг. Ј. Илић.

ПОП ИЛИЈА И ПРОТА ДРАГАЧ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЖИВОТА ЧЕСТЊЕЛШИХ.

НАПИСАО МИЛАН АНДРИЋ.

IV.

Лаш није пукла зора, али ласте су већ
почеле цвркатати. Јефта још није испа-
вао свој мамурлук, ал је љуто нажулио
ону страну, на коју га је Пера звонар спустио,
те с тога се пре зоре пробудио. Почне пипати
око себе, — сама слама. Али то не чини ни-
шта, јер није првина, само да зна, где је? —
На послетку, за што и о томе да лупа главу?
Та кад је смркло, — мора и сванути, па ће
онда видети, где је. Окрене се дакле на другу
 страну, па настави хркаће, као да га је тек онда
започео.

Зидови су јасно одјекивали му хркаће, све,

док није Пера звонар рупио у собу, те им хар-
монију пореметио.

— Добро јутро, уч'тељу!

Јефта скочи иза сна, као опарен; стане трти
набуле очи, па онда погледи око себе, као да тражи
тога учитеља, коме се Пера звонар јавља; те кад се
уверио, да ту, осим њих двојице никог нема, и кад
се слатко протеглио, — онда му се тек одазвао.

— Поздравио те попа, да дођеш на ручак *)

*) Има српских крајева, где је (на пр. у Барањи и око
Будима) код нашег народа у јутру ручак, у подне ужи-
на, а после подне паужина. — Доручак — мада добро
звечи — није из народног говора извађена, него је на ме-
сто „фруштук“ скројена реч, што држим, према наведено-
ме није било потребно.

Никад пријатнијега посла!

— А хоћу л' одмах?

— Та да шта.

— А има л' овде што, где би се умрио?

— Хе, у каблу, на бунару.

Ни то није код Јефте ништа чудно било.

Изађе на бунар, умие се, убрише се марамом, извади из џепа округло лимено огледалце и че-шљић, удеси се на хајд' с Пером попи на ручак.

Попадија је била добра, предобра душа. Док је поп Илија збијао шалу са Јефтом, дотле је она премишљала, како би му помогла. Видила је, да: што је круха, — у њему је, што руха, — на њему је, па га је пожалила.

— Пијеш ли ракије, учитељу?

— Неће данас баш неће шкодити, господине.

— А зар хоће кад и да шкоди?

— Та . . . знате, господине . . . превари се човек.

— А зар хоће ракија и да вара?

Јефта је кршкао руке.

— Та . . . та знате, господине, . . . човек се превари.

— Па се опије, је ли?

— Тако је господине, тако је; опије се.

Попадија међу тим донесе ракију, поп Илија наточи чашице, па гуцне сваки по једну.

— Па колико ће ти кола требати, да те доселе овамо? — запитаће поп Илија а међу тим из нова наточи чашице.

— Молим покорно . . . ја сам се већ до-селио.

— Зар преко ноћ, као мачка мачиће?

— Мене је још Панта Рибарев доселио.

— Дакле ти си већ на готово дошао?

— То нисам, господине, ал . . . ја сам већ са свим овде.

— То видим. Па добро здравље дакле.

— У ваше здравље, господине.

И опет се једна отисну а, а за њом се с места друга наточила.

— А где су вам ствари, господине учитељу,

— запитаће попадија —; могао би звонар оти-ћи, да их пренесе у школу?

— Немојте се трудити, молим. Ја сам већ — па онда се досети — знате . . . украли су ми све ствари на скели.

— О . . . о . . . сиром! — вајкала се го-спођа поша. — Па сад немате шта, ни да пре-свучете?

Јефта слеже рамени, па са свим мирно рече — богме . . . немам.

— Сиром господин учитељ! Па шта ћете

сад? Ал чекајте. Је ли, Ишо, оне твоје ђачке хаљине теби сад и онако више не требају, па — да их поклонимо господину учитељу.

— Само ако усхте примити?

— О, молим. Ја примам, примам.

— Па за здравље дакле.

— За ваше здравље, господине!

И опет једна оде својим путем, и опет се нова наточи.

— Ја идем, да спремим хаљине, а ви до-гле ручајте. Биће вам мало простране, до душе, ал можете их дати прекројити.

— О, молим. Ја ћу то сам . . . јест, ја ћу их дати прекројити.

Госпођа поша још није знала, каквог је за-ната Јефта Ижичић.

— А шта радије једеш за ручак, сланине, или хладна печења?

— Слан . . . печења, господине.

— Па ево; ал дед још једну ракију.

Омаче се и та, и пета, и десета, док се ма-шише за печење.

— Знаш, учитељу, ја кад ручам, онда не пијем више ракије.

— Ни ја, ни ја.

— Ја онда вина пијем.

— И ј . . . са свим добро; са свим добро. Звонар унесе бокал вина.

— А пијеш ли ти овако о ручку вина?

Јефта штучне и климне главом.

У то уђе попадија са подобрим завежљајем, па га преда Пери звонару, да га однесе на учи-тељев стан и онде хаљине лепо да повеша

Звонар однесе хаљине, побије неколико кли-нова у зид, и повеша их, као што му је казано.

Међу тим је попа и учитељ сушио једну за другом, док Јефту није спопало такво штуцање, да већ није могао ни три изговорити.

— Е, Перо, одведи га сад кући.

Пера звонар са мучном натегом одведе Јефту у учитељски стан, и онде га, као и јуче што је, положи на сламу, па забрави врата, „да не би ко нове хаљине украо.“

Тежетник је, па људи сви у послу. Ни де-војака нема на рогљу, да подвигују за њима. Путем их је само Јова бербер срео, ал више и не треба.

— Не би добро било, да му пустим крв, баћа Перо?

— Шта! . . . ти! . . . ти си брица! . . . а ја сам ја! . . . учитељ! . . . грци! . . . брице! . . . попови! . . . топови! . . . бррр! . . .

У подне је слао поп Илија по њега, али га Пера звонар није могао разбудити.

— А ти га остави до сутра нек се испава!

С вечера, кад је дневни посао посвршаван, обично се скупе људи пред грковим дућаном на разговор.

И вечерас је тако; а разговор о чему ће да се врзе, него о Јефти Ижичићу.

— Је л' ко видео данас новог учитеља? — запитаће Неца кројач.

Сви ћуташе, само ће се Јова бербер похвалити, како га је он још јутрос срео, кад га је Пера звонар пијана водио кући од попе.

— А куда кући? — запита оштро грк Спира. — Зар је тај вуцибатина већ и кућу стекао у Т ?

— Па ми смо му назидали, — рече Јова бербер поругљиво.

— Шта смо ми назидали?

— Та па школу.

— Школа је за школу и учитеља, а није за протуве! — избрекне се грк љутито.

— Е, па он је већ наш учитељ. Зар ниси чуо, како је још јуче онамо на рогљу дао свој општини на знање, да је њега попа поставио нама за учитеља?

— Бре, видећу ја то; само док ја одем проти!

— Ех, па ти си послао и Панту Рибаревог проти, па шта је? — примети Јова бербер, коме је неправдо било, што се грк Спира истиче увек за најмудријег, а овамо није био ни у „вандровци“ ни где, него, како је код оца изучио трговину, тако је после очине смрти и наставио радњу ту па ту. А он је бар видео света; био је, као калфа, чак у Бечкереку!

— Слао ја Панту, не слао. Ал ти ћеш видети, Јово, да та хуља неће бити наш учитељ — заврши грк, ударајући нагласком на сваку реч, и уђе у дућан.

— Већ ако га ни поп неће? — примети за њим подсмешљиво Јова бербер.

— Та знаш, Јово, има, реци, и Спира право — настави Ђођа опанчар. — Оно јест, реци, поп — поп; ал ваљ'да баш не мора бити увек, реци, на његову?

— Е, није, већ на твоју! — ућутка га Јова бербер.

— Немој ти, Јово, попу држати страну — прихвати сад опет Арса Шалајићев. — Ја сам, до душе, казао јуче, да не треба од тога момка свашта истраживати; ал онда још нисам знао, да је, не буд' злу речено

— Не држим ја попу страну — корачи ближе Арси Јова бербер, па ће онда тишије: — ал шта Спира увек мудрује, кад знам, да неће ништа израдити. Нисам ни ја за тога вуцибатину, што рекао Спира. Та само да си га јутрос видео! Ал не можемо ми ништа без попа. Њему треба да одемо, па да му говоримо, нек нам не меће тога за учитеља.

У овај мах изађе грк Спира опет из дућана, па чује Јовине последње речи.

— Шта, попу да идемо? Томе, што не докрштава и не допојава? Ко хоће нек иде, ал ја не идем.

— А, ни ја, реци, ни ја — пристане Ђођа опанчар, а и остали дрмнуше главом у знак, да неће ни они.

Само је Јакша Мишљеновић слегао с рмени, не поњајући, за што су ти људи данас устали тако против Јефте Ижичића, који тако лепо пева? . . .

Док се пред грковим дућаном овако ломила кола под Јефтом Ижичићем, дотле се и он пробудио. Протрља очи, погледи око себе, па види, да — не види ништа. Мрак је. Глава му је, као ступа. Пође премисљати, где је, и шта је с њиме, — ал у томе га опет превлада сан.

Кад се и опет пробудио, — још увек мрак Сад му је глава већ бистра; осећа, да се испаво до вољане, те би могао и устати. Пипа око себе, па позна своје лежаје од прошле ноћи. На пољу петлови кукуречу, ал то је за њега непоуздан сахат. Он по кукурекању петлова не уме да разазна, које је доба ноћи. Устане, да изађе напоље, не би ли где видео живе душе. Пипа по зиду, тражећи врата, па наиђе на хаљине о клину. Стане, па се замисли, — какве су то хаљине, кад он зна, да је та соба празна, као његов џеп. Мора, да ту још когод спава?

— Хеј, устај! — повиче, ал нит се ко одзива, нит чује хркање, или бар дисање какво. Пипајући даље, наиђе на врата. Притисне браву, — јест, сутра! — врата закључана.

У то се зачује са сокака рог. Од све невоље стане бројати трурукање, и изброји дванајест. — Дакле поноћ је Неки мрави му почну милити испод коже. Није шала, — сам самцит закључан у празној соби, у то глуво доба, а на зиду висе нечије хаљине. Ко зна, какви их је дух обесио онамо, док се он можда по гробљима и раскршћима мота?

Та помисао натера страх на њега, па ни мањнити се не смеше од врата, већ стиснио обе-

ма рукама кључаницу, па стоји, као укуван. Још мало, па му ноге стадоше дрхтати, а на послетку се спусти на земљу у буцак, па ту од страха и заспи.

Кад га је Пера звонар у јутру гурнуо с врати, — онда се пробудио.

Кад је стао на ноге, прво и прво је осетио, да је — гладан. — То је ваљда био узрок, да није ни помислио на свој ноћашњи страх, док му није поглед случајно пао на хаљине о зиду; а чим је онамо погледао, одмах га је прешла глад.

— Ко је ноћио овде са мном, чича Перо? — запита узплахилено.

— А ко би ноћио? Није нико.

— Онда ту има нечистих духова!

— Бог с тобом, уч'тељу! Од куд у школи нечистих духова?

— Па чије су дакле ове хаљине?

— А чије би биле? Твоје.

Јефта је вртио главом. Није хтео да верује, да су то његове хаљине.

— Знаш ваљда, да ти је госпођа поша јуче поклонила.

Јефта се удари дланом по челу. Сад је тек био на чисто са тим злокобним хаљинама.

— Хајд'мо, чича Перо.

Код попе је већ била ракија и ручак на столу, и нема сумње, да би и данас исто онако било, као и јуче што је, да их у томе грк Спира није мало помео.

Грк Спира читаву ноћ није могао да спава због оне синотње заједљиве примедбе Јове бербера, да он није у стању ништа изградити. Сву ноћ је лупао главу, шта ће и како ће? Зора пуче, а њему дође мисао, да сакупи неколико општинара, па да оду попу Илији, да протестују против намештања Јефте Ижичића за учитеља.

Скочи из постеље, па прво оде комшији Неци кројачу, и овога с места задобије за своју мисао. Одатле хајд' Ђоћи опанчару, па Панти Рибаревом, па Арси Шалајићевом, и још некојима, за које је мислио да ће пристати уз њега.

Јови берберу није ни ишао, јер је баш ове ме уз пркос хтео да покаже, да ће он изградити оно, што је рекао.

Поп Илија и учитељ још при ракији, а ето ти депутације, да протестује.

Поп се изненадио до душе, кад је видео грка Спиру у својој кући, ал то је знао напред, да му не носе никаквог поклона, па зато није ни устао са столице, кад је депутација ушла у собу.

Грк Спира ће да води реч.

— Ми смо чули, господине, да ви хоћете овога — па покаже прстом на Јефту — овога... ја не знам, ко је и шта је... да поставите нама за учитеља.

— Па онда? — запита поп Илија, после дуже почивке.

— Ми смо дошли, да у име целога села протестујемо против тога.

Опет настане почивка, а поп Илија само гледи у грка.

— Господине, ми протестујемо!

Поп Илија ни брком не миче.

— Ми сви до једног протестујемо!

Поп Илија још увек ћути. Наслонио се на лакат, па флегматично гледа грку у по зенице.

Грк не зна, шта ће од зла. То попово ћутање му је избило све мисли из колосека, па је од љутине већ почео усне да гриска.

— Јест, господине; ми...

— О, гле мајстор Ђође! И ти си ту? — прене се у неке поп Илија, — дед', чашицу ракије.

Мајстор Ђођа се маши одмах за чашу.

— Добро здравље, господине!

— Е, немој сам, к'о тамбураш. Чича Арсо! дед' и ти овамо. Ова је старија од тебе, а мириши као босиљак... Дед', мајстор Нецо! А гле Панте! Хо, баш ми је мило, што си се и ти једанпут наканио к мени. Ја знам, ти си мало као узео срце на мене; ал људи смо, па треба један другоме да опростимо. А ја ћу се теби одужити с тиме, што ћу покојници твојој три парастоса одслужити без — крајцаре!

Док је ово говорио, дотле је чашицу по чашицу точио, па додавао редом, — само се грка Спира невешт чинио, као да га и нема ту.

Људи чисто нехотице прихваћају чашице, па једну за другом испразњују у попино здравље.

— Учо! дедер једно „многа љета“, у здравље ових наших поштених општинара.

Јефта Ижичић почне оно сватовско, а Ђођа опанчар и Неца кројач одмах пристану уз њега. Грк Спира позеленио, као гуштер, а ноге му све клецају од јада.

Грдна штета, што то „многаја љета“ није чуо Јакша Мишљеновић!

— Па треба ли тражити бољег учитеља, од овога? — запита сад поп Илија.

— Ех, та ни у сто седам села га не би бољег нашли! — повикне весело Неца кројач.

— Нећемо ни ићи, да тражимо бољег! — дода Арса Шалајићев.

— Дакле, људи, ово је од данас наш учитељ! — заврши попа.

— Ал ја протестирам! — изадре се грк, па као помаман излети из собе.

Остали ни један ни у туљедо, што се грк срти. Све их је раздрагало певање Јефтино, и попова стара шљивовица. Само се Панта по који пут замисли. Туга му пређе у тај мах

преко срца за оном петорком, што је у лудо одвежена у К.....

— Хајдемо сад, људи, да одведемо новог учитеља у школу.

— Хајд'мо, господине! Хајд'мо! — повичу сви у глас.

Одведоше га, за иста, у празну школу и у празан стан, и од тога дана се почео Јефта Ижичић званично подписивати — „дјетонаставник т—ски.“

(Наставиће се.)

Д Р А Г О Ј.

(НАРОДНА ВОЈНИЧКА ПЕСМА СРБА МУХАМЕДАНАЦА У ФОЧИ.)

Добро слушај, драга моја,
Кад борије ударе,
Ти изиђи, драга моја,
Твојој кули на пенцер.

Добро гледај, драга моја,
Када алај пролази,

Ја ћу бити, драга моја,
У биринци алају.

Махни на ме, моја драга,
Твојом златном чаткијом,
Ја ћу на те, моја драга,
Мојим црним очима.

Приближемо Миле.

СЕОСКИ СУД.

ПРИПОВЕТКА И. ПАТАПЕНКА.

(Наставак.)

IV.

Када би хтели да дођете у бирц, као што долазе сви честити Гусаковчани, видели би овог и оног, ово и оно, што би вас занимало, а особито — чули би ту много што шта, многу поучну реч, која пропада, јер нема никог да је забележи. Тамо би видели прво Елпидифоров нос, за тим бркове Андрије Кившенка, па онда редом: ћелу с нешто седе косе око очних костију и на потиљку; велику плавичасту брадавицу на носу између обрва и најпосле — лену, густу, са свим седу браду. Та три знака беху на три судије. Онај судија с ћелом имао је малене очице, које увек изгледаху уплакване, а и говорио је танким, као да плаче, гласом. Сви су га за то звали женом, ма да је био мушкарац и звао се Семен Моргун. Са свим је друкче изгледао судија с плавим украсом на носу. Беше то од млађих људи, једва ако му било тридесет, а и леп је био. Он је човек газда. Деда му први подигао у селу сувачу, па лепо стекао. Звао се Мирошник Кузма. Што се тиче судије са седом брадом, о том нашто и да говорим. Њега је знао сваки и у Гусаковци, и у компилуку по се-

лима, па и у вароши. Тамо запитај ма ког Чивутина за Максима Дуљу, па ће казати да га зна. Има око шездесет година. Чувен је на далеко с тога, што вечиго пије ракије, па се нигда не опије: као да је није ни омирисао. Тако је удешен, да му не мож' ракија нахулити. А није да је воли, већ, чисто би се купи у њој. П' онда је и вешт, он увек удеси, да пије на туђ рачун. Само ако га видите где седи уз два земљака, који пију алдумаш, то што је онај добро продао, а онај купио два вола, то због овог, то због оног, што се Максима Дуље ама ни зерице не тиче.

Ето, то је друштво седејо у округ, а ноге по турски подавили. Пред њима беше бокал, неколико чашица и таџир с посољеним краставцима, исеченим на кришке. Баш се снизила течност у бокалу до полак, а Андрија набрајаше све увреде, које му је Терешка нанео. Елпидифоров узео међу тим на се дужност, да пуни стаклад и да нуди госте. Уз то их је гонио, да искапе. Изгледало је, као да он части.

— Ех, ех! Дед у здравље назимету! Бог да скоро се предигло, а о божићу било као

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бик. Дед Моргуне! Шта све жмираш! Дед на-тегни! Тако је говорио Назар Назарић.

Моргун с неком важношћу прихвати чашу, окрене се друштву, назове „Спаси Бог“, па искапи. Тако су испијали кад је дошао говор о гуску, тако су напијали кад је Андрија стао причати о повређеној части Параскиној. Тако се пропраћала свака тачка у оптужби. Суд још не беше у потпуном броју. За то Елпидифоров погледаше сваки час на врата, грдећи непре-станце: „данас суд, а они се вуку које куда. Враг би их знао где су . . .“

— Хе, хе, хе! Ево где су, зачу се на пра-гу дубоки глас гусаковачке старешине, Чуба-ренка. Беше то угледан, висок човек од четр-десет година. Лице му је мрко, коса очешљана да падне на чело, а сва начварена од силне масти. Свиту пребацио преко рамена, и кад уђе, збаци је са себе и обеси у ђоше. На њему беше шарен прслук са сјајним, бакреним дугмадима и тавно пругасте, помодарске чакшире.

— А шта је то? Алдумаш, шта ли? Та мора да је алдумаш, чим се ту и Дуља нашао.

— А, баш ниси погодио. Није алдумаш, господар кнеже, одговори Назар Назарић: — Суд је.

— А ком се суди?

— Седи, па ћеш чути. Ово ти је господар кнеже, рећи, така ствар, да мислиш последња су времена настала. Угасиле се звезде. Само по-чуј. Дед, Никаноре Тедосијићу, дед столицу за господар кнеза.

Али господар кнез одмахне главом, па се и он посади на земљу, као да и није кнез, већ обичан, самртник човек.

На вратима се указаше за часак хитре очи-це, обријани, плавичасти образи и брци. То беше Чивутин бирташ, који силом хтеде да се дотера, да бар изгледа као Рус.

Андрија стаде сад причати господар кнезу шта је и како је. Међу тим је бокал дваред обиграо око стола. У тужиоца поцрвениле уши и образи, на чело му ударио зној, па таман стао описивати какво је сада назиме, а врата се отворише те униђоше три нове личности. Двојица беху од суђаја, трећи сержан. Видело се то одмах по оној ознаци на грудима и грдној дреновачи у руци. Баш је био на служби „Хајд и овог да понудим“ помисли Андрија и погледа у бокал. Али, тада се увери, да је бокал био празан. Писару беше тако мило, што је Андрија у бокал погледао, да с неком милином рашири

ноздрве, те ушмрка половину ваздуха, што га беше у соби.

— Хоћемо ли још један бокал? запита он Андрију и не чекајући одговора, зовне Ника-нора. Још нове суђаје и не седоше, а у соби се створи, као да је из земље никла нека при-лика. Сви се одушевише, а нос писарев тако се обрадова, да пусти неки особити писак. Сам се Андрија не обрадова, већ као да му нешто криво било. „Хајд и њему чашу“ помисли и опет.

— Е, сад слободно половаче на среду, рече радосно Елпидифоров: — јер Левка ће два бо-кала шалећи. . . .

То није Андрија посумњао, за то се и ра-стужио. Али, да упознамо читаоца са дошљаком.

Лав Андријанић-Игрицин беше већ четврт века црквени певац У целом срезу био је чу-вен као велика пијаница. Некада, во времја оно, беше још дрских људи, који су се с њиме натпијали „у опкладу.“

Али, једно десет година овамо, као да нико нема на то воље. Ево за што. Пре једно де-сет година ходио владика по својој нурији па дошао и у Гусаковку. Ту се мал' не деси врло тужно збитје. Протођакон је имао врло високо мњење о себи. Он је држао, да нема човека на свету, који ће њега натпити. Лав Игрицин иза-зове га на мејдан. Па шта беше? Благородни натицатељи једног вечера мал не попише читаво ведро ракије и. . . . Лав Игрицин одржа побе-ду. Отац протођакон подлеже и већ се стало сумњати, да ће се игда и подићи, јер су о том пустили у уши и самом владици. Лав се отко-тура до бирташа и заште још ракије, да пије у здравље протођакону. Владика се страшно ражљути а кроз месец дана пошаље указ кон-систоријални оцу проти, у ком међу осталим и ово беше: „строго нека се пази, да ни један служитељ цркве под вашим надзором не усуди се у опкладу пити с црквеним певцем Лавом Игрицином.“

Тако је ето сама епархијска власт призна-ла Лава Игрицина непобедимим. Лав беше чо-век јак и висок; на њему је предуга горња оде-ћа, која би можда још које како поднела, да огрлица не беше до зла бога масна, а масна је била за то, што је Лаву био дозвољен при-ступ к црквеним кандилима, те се то по начва-реној коси могло најбоље опазити. Брада му беше ретка, очи црвене, вечито болесне, а он их лечио као и све остале болести једним ле-ком — ракијом. Само се по себи разуме, да је нос у Лава Игрицина био као каква крушка,

а боја му беше као у презреле јагоде. Док се певац прогурао и наместио поред Елпидифорова, Никанор већ донео буренце, а Андрија га погледао као да у том буренцету није ракија, већ — његова крв.

Сад тек започе. Сунце већ давно зашло, а с бокалом указа се и запаљена лојана свећа. Бокал с невероватном брзином прелазео из руке у руку, сушио се, пунио се, па се опет осушио. Дошли нови гости, ал њих као да се ни тичало није, за што пију. Андрија се на један мах стаде дерати, колико му грло доносило, тумачећи, час овом, час оном, да је сва та част управо због њега и да то он части. Али, њега јадника није нико слушао. Међу тим и код њега као да није било све у свом реду. У глави му била хука бука, као да се вашар држи у њој. Бокал непрестано ишао из руке у руку; Елпидифоров се трудио, да га напуни и нуди госте да пију, а гости се трудили, да му учине по

жељи. По даље од њих разлегала се вика, грдња. Андрија већ није могао ни да види, само је као кроз сан чуо, где пита писар, би ли наручио још који бокал, а отуд је дошао до закључка, да је бурету куцнуо суђени час. Осетио је, како га је неко (ако не ће бити Дуља) ударио мило по рамену, па му говорио: „ни брига те! Ми ћемо већ то пресудити лепо, пре—пре—судићемо ми... за то и јесмо суђаје, да судимо, е хе!..“ Учини му се, да неко неког одалами, баш ако не ће бити Елпидифоров Игрицина, што се овај усудио посумњати, да и „из Назарета може што добро бити.“ Учини му се да неко викну: „стража“, али... тада му свега неста испред очију. Не може да се сети ни како га две суђаје, баш Дуља и Моргун, на леђима донеше дома и предаше Параски. Штета што не може да се сети ни како га Параска предусрела. Та те вике и грдње не чу још из њених уста, јер и он нигда не дође тако трештен пијан. (Свршиће се.)

ХУМОР У ПОЕЗИЈИ З. Ј. ЈОВАНОВИЋА.

(Наставак.)

Даман ћемо тражити по целој књижевности нашој такве појаве, као што су „Оде“. Наше хумористе, као Јован Стерија Поповић, Новак Радонић, Коста Трифковић, Илија Огњановић, Стеван Јевтић и Милован Глишић показивали су у својим списима у разним приликама ту врсту свог пера; али док су Стерија у карикирању, Радонић у перзифлирању, Трифковић у ситуационој комедији, Огњановић у контрастирању и у сатири, Јевтић у једрим, често незграпним изрекама а Глишић у комичноме описивању показали шаливу страну своје нарави, дотле се З. Јовановић држао правца ведрога хумора. Ни у једној песми његовој не узима се „на миндрос“ која извесна личност. Оно што је опште а опет сваком близу остаје увек тема његова. За њега лете хумористичке теме по ваздуху и он само пружа руку те захвати коју, била сад ма каква, тек она излази после из његове творнице чиста и прекаљена:

Хај, та има доста наслова и теме,
Само да је доба, само да је време!...

јер кад је доба траљаво, није му баш до шале.

Из његових „Ода“ види се увек и право расположење његово, и што је сам за своје „ђулиће“ рекао:

Просуо их један часак,
Један тренут, једна мис'о.

то се исто може рећи и за „Оде“ као год и за остале шаливе песме његове. Можемо га чисто замислити, како му је, кад ухвати какву згодну тему. Он се тек само смешка и смешка, из очију му ђаволче скакуће тамо-амо, премишља и — песма је готова, само је треба још написати; али, лако је дете оденути, кад је дете већ ту. А он што уме оденути! Свагда ће према лицу метути детету и згодну капу или шешир, згодне ће боје изабрати за хаљине детету а свагда ће му дати прутућ у руку, да њиме једнако швићка — у свакој врсти његових „Ода“ лежи по која досетка. Па како ли је то дете здраво, то мило чедо његовог хумора: чело му је ведро, очи живахне, обрашчићи једри, усна румена а у облим грудима гibaју се здрава и чиста плућа; на правим ногама држи се лако и право, гипко је, хитро, — мораш га волети.

*

Петнаест их је тако здравих пустио у свет, да буду живи сведоци здравља њиховог бабајка: „Киселој чорби“, „Мојој чутури“, „Маковом краљу“, „Ономе, који би ове године (1877) знао написати шаливу оду“, „Црвеном носу“, „Празној кеси“, „Батини“, „Мом берберину

Миши“, „Ћудљивом коњу“, „Новосадској променади“, „Ћаволу“, „При погледу немачких фирма на српским дућанима у сред Новог Сада“, „Порезној књизи“, „Снегу“, „Кечиги“

У многим „Одама“ уједно се песник држао и старо-класичног облика, што да богме још већма истиче хумористичку им вредност:

Остатче дивни класична века,
Једини лече ван апотека,
Кисела чорбо, знамо те давно,
Ал' нико до сад не смеде јавно
Спеват' ти спев.

или кад песник пева „Чутури“:

Крите се, боце, бежите, флаше,
У буџак с вама, ви ситне чаше!
Кепеци трошни стаклена соја —
Ви, што сте жртве првога боја;
Ова је песма једино твоја,
Чутуро моја!

Ми Срби знамо сви, каква је велеважна улога додељена киселој чорби, било сад весељу почетак или свршетак — та у Србији је у свакој механи на друму једино јело, ког се већ и Густав Раш чисто ратосиљао. Али он је био Немац, те није онда ни могао да достојно оцени велику вредност киселе чорбе. Ту тек уме брат-Србин да уцени. Није онда ни чудо, што јој је најмилији српски син певао „Оду“. Нема својства, које се измакло Змај-Јовану; свако је узео у претрес и нашао је, да јој нема мана, већ да се састоји из самих врлина. Чисто човеку расту зазупци, кад јој чита славопој, често жали што не седа за сто или што није — мамуран. Она и нахрани и напоји:

Јест, она ј' чорба, ал' није празна,
У њојзи плове комаџа разна,
Па кад се комад по комад свлада,
Може се сркат' — к'о лимунада —
Таман за бал!

Она је заиста, што песник вели:

Она ј' зачетак права весеља,
И за то нема непријатеља —
Воле је сви.

Па кад је сви воле, није ни чудо што:

И бог је знао откуд већ траје,
Увек је види и појутарје —
И трећи дан.

*

Далеко би нас одвело, кад бисмо сваку стро-ву узимали преда се — као што бисмо радили са самом киселом чорбом. Доста је да нагове-

стисмо што је у тој „Оди“. Тако исто не можемо ни сваку строфу „Оде мојој чутури“ узети преда се — као што бисмо радо чинили са самом чутуром, т. ј. с пуном. Тек по коју искрицу можемо изнети, да се само илустрира целина. У осталом, коме од нас и нису познате Змајеве „Оде“!

После увода, износе се спољашња својства чутурина:

Чутура моја вреди дуката,
Глава јој мала — нема ни врата,
А човек ноге једва јој види —
Ал' трбух, трбух — тај се не стиди;
Дичи се вишим духовним сродством
И благородством.

Чутура моја женског је спола,
Па за то неће да иде гола,
Као што чине то блудне снаше,
Холбе и боце, чаше и флаше;
Од fine коже бундицу има —
Није јој зима.

Па онда прелази песник на унутрашњу јој вредност, а та је таква, да:

Па таком другу — ох, грешан ти сам —
Још пев'о нисам!

Е, онда јој знамо велике врлине и — дубока својства, те кличемо с песником заједно:

Сретна ти била душица течна,
Слава јој вечна!

✱

У „Оди маковом краљу“ вијуга се кроз олимпијски хумор неки мали јед, час слабије, час јаче; али и тај је ведре ћуди, онакав од прилике, какав је у старијег кад кара мало али паметно дете:

Ваше Величанство, сервус, здраво, здраво!
— О, та зар вас јоште није одн'о ђаво?

А да је тај јед тек само онако к'о бајаги, види се из свршетка те „Оде“:

Ваше Величанство, Ви с' канда смејете —
Но, — то ми је мило, што ме не псујете.

Расположење песниково пак илустрирају особито последња два реда:

Који сам у шали и истину тражи —
Над шалом с' узвиси, — истину уважи.

Из ових се редова види јасно, како и сам песник стоји са својим хумором. Њему је стало до шале, поглавито до шале а ми знамо врло добро, да у шали има свагда и истине. Песник хоће свом „краљу“ да чита ацигуран, да га мало крпи, што му „у џепу празнина све ду-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

бља“. На како ли на мио начин опомиње песник карташе, да се окану тог порока! Шалећки, у игри, смешкајући се — ах, да слатке ђуди!

*

У „Оди ономе . . .“ хтео би песник да се мргоди, али му не иде од руке. Хумор његов избија сваком приликом на површину и на по-слетку, пошто је заиста створио прекрасну оду, вели:

Предајем се лепо и капитулирам.

Капитулира бајаги да је у стању написати шаливу оду! Змај и капитулира! Змај не уме да се шали! Та и у том лежи хумор, и то те какав.

*

Има их, који „Оду црвеном носу“ неће држати ни за какву песму а за шаливу понајмање. При читању ће се врпољити, мало смешкати али од јада, вртиће главом и нехотице се ухватити за сопствен црвен нос. Да, ти ће ђуди одрећи сваку лепоту тој песми док је — дан; али кад ноћ отме маха и кад „винце удари у лице“ и у црвен нос њихов, онда ће одмахнути руком и најслађе се смејати тој оди. Та ко се не би смејао, кад чита тај безброј најбољих досетака, кад чита:

И одојче малено теби руке пружа,
Мисли да је ружа.

па кад јој тек прочита свршетак:

Пакости су изложни сви врли, ваљани, —
Знам ја да ти завиде многи патлицани.
Ти се тиме поноси, ти се тиме хвали —
(И црвене наприке твоји су ривали)

Ја ти за то наздрављам широм бела света:

Многа, многа, многаја,
На многаја љета!

Та не могу се срдити ни „притјажатељи“ црвених носева! Не, то није могуће! Та „притјажатељи“ ти и сами су обично доброћудни ђуди.

*

За иста је одважно од песника, кад се на-кануо да пева „Оду празној кеси“. Човека хвата и нехотице неко тужно, елегично расположење, кад се сети празне кесе па још своје рођене. Али за хумористу је то баш права тема, којом може до миле воље да се смеје самом себи. Нећу порећи да је тај хумор онај прави Galgenhumor, који се вине преко свачег са осмејом, па ма и с киселим. Ох, знам ја врло добро кад сам био још ђак, те седео у друштву са consortibus malorum, те смо од дуга времена (и празног џепа) пецкали један другог, слатко се смејали и пили пива — на вересију. Јест, али кад се нема ни вересије! То је онда доста тугаљиво, али — и то се одсмеје. Не треба се онда чудити, што је Змај-Јовановић морао наићи на ту тему:

Ох, празна кесо, ох, чудна темо!

И кад је наишао на њу, није је пустио иначе, него накићену, ако и не изнутра, а оно с поља. Знао је он врло добро, шта је рекао у овој строји:

Празна је кеса куд камо јача
Од ових тешких вертхајмовача;
Макар да нема кључа ни брава,
Њен госа увек безбрижно спава.
Од ње се, брате, и лопов плаши
И порцијаши.

Али и јесте. На празнокесића неће нико, јер и сам лопов мора помислити, да ће тај братац искати од њега новаца у зајам. А то, кажу, није ни за лопова пријатно. (Наставиће се)

ИЗ ФИЗИОЛОГИЈЕ.

КАКВА ЈЕ ВИТНА РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ РУКОТВОРА (МЕХАНИЗМА) И ЖИВОГА СТВОРА,
А КАКВА ИЗМЕЂУ ВИЉКЕ И ЖИВОТИЊЕ?

(ПО ПРОФ. БРИКЕ-У.)

Зацело да не би нико дошао у неприлику, кад би морао разликовати живи какав створ од рукотвора каквог, па макар тај рукотвор био највештачкије начињен по облику каквога живог створа. Ни за патку славнога механичара и стварача чувених аутомата, Вокансона, која је јела и сваривала, није нико могао више рећи, него да је „баш као и жива“, а још нас мање могу оманути аутомати, које нам приказују по разним шатрама, т. з. панорамама.

При свем том уверен сам, да мало њих знају, па ком основу праве разлику између живог створа и рукотвора (машине, механизми), да мало њих знају, зашто кажу за једно, да је живо, а за друго, да није живо, већ само „као живо“. Јер кад би ми когод као разлику навео и рекао: да у живом створу радња тече само од себе, из неке унутарње побуде, услед животне снаге, а да радња и кретање рукотвора зависи од тога, да ли ћемо рукотвор с поља на рад покренути, да ли ћемо н. пр. парну

машину напунити угљеном и водом, да ли ћемо сахат навити и т. д. онда би истоме одговорио, нека покуша, да остане неколико дана без јела и пића, па ће видети, да ли ће „унутарња побуда“ или „животна снага“ обављати радњу у телу његовом. Што је за парну машину угљен и вода, то је за живо јело и пиће.

Други, који би се мало дубље размислио, рекао би ми, кад у живом створу једаред престане радња, да тај створ престаје и бити, да угине, док рукотвор остаје и без радње оно, што је. Сахат остаје сахат, макар га годинама не навикали. Ни тај навод неби ме збунио. На тај би навод приметио, да има таквих организама, чија се животна радња може обуставити, а да не угину. Упознали смо се већ у првом чланку са једном врстом таквих организама (микроекци, микробацили), а наука о животињама приповеда нам о неким врло малим животињицама, које могу да се тако осуше, да изгледају као прах. У том мртвилу могу те животињице да остану дуго, дуго времена. Поквасимо ли их, опет пливају по води, као да нису никада ни престале пливати.

Трећи би се радовао, да ме је ухватио тиме, што би тврдио, да је разлика између живог створа и рукотвора у томе, што се живо плоди, а рукотвор не. Не би могао порицати, да се рукотвор не плоди. Али има и много организама, који изгубе својство плођења, па зато опет остају организми, а има великих одељења организама, којима то својство у опште не припада; тако се пчеле раделице не плоде, код мрави т. з. војници, а ни копилад разних животиња.

Ако би коме пало на ум, да ми рече, да се организми с тога разликују од механизма, што организми произлазе од себи равних, а механизми не, тај би ме већ дотерао у велики теснац. Морао бих му признати, да та разлика, истина, стоји за све организме, који сада постоје; али да је велико питање, да ли та разлика важи и за све оне организме, који ће од сада постојати, и за све организме, који су до сада већ постојали. Кад бисмо то признали за ове последње организме, дошли бисмо до тога закључка, да су све врете организама, које сада постоје, од вајкада постојале, а тај је закључак противан сваком искуству. Нашли су се костури таквих животиња, каквих сада више нема.

Наведене разлике не стоје дакле за све организме редом, не могу се применити на све организме редом. По чему се онда битно разликује живи створ од рукотвора?

Сваки живи створ, па и најједноставнији, има то својство, да прими у себе стране честице с поља, те да их претвори и претопи у честице, у састојке

свога тела и да на рачун тих претопљених честица напредује и расте. То је сваком организму својствено док живи, јер се на том оснива цео органски живот.

Живот органски својствен је биљкама и животињама. И биљке и животиње примају у себе стране честице, претпајају те честице у састојке свога тела и расту услед тих претопљених честица. Само што претанање страних честица у састојке телесне није једнако у биљака и у животиња.

Биљка се храни водом, коју усисава из земље, или добија из облака, угљеном киселином, која је растворена у води и у ваздуху, солима, које су растворене у води и неким свезама које се праве при трулежу органских тела, које свезе зовемо азотним свезама, и које се лако распадају тако, да им је један од саставних делова амонијак. Шта гради биљка из те хране, из чега се састоји биљка? Биљка је састављена понајвише из т. з. угљених хидрата (разне врсте скробовине и шећера), из маће више беланчевине, из масти, смоле и из мирисавих уља. Кад упоредимо спојеве, из којих је биљка састављена, са састојцима хране биљкине наћи ћемо: да су спојеви, којима се биљка храни доста једноставни, да садрже много кисеоника, док су биљке састављене из таквих спојева, који су прилично сложени, а имају мало кисеоника. Хемија нас учи, да се прибира снага при таквим процесима, при којима постају из доста једноставних спојева, који имају много кисеоника, прилично сложени спојеви са мало кисеоника. Хемија се изражава, да се при тим процесима претаји топлота.

Пре него што ћемо ићи даље, да видимо на неколико примера, како треба да схватимо, шта је то прибрана снага, шта ли жива снага, снага што покреће; шта је притајена топлота, а шта развијена топлота, топлота, која се осећа и види. Кад запнемо стрелу за тетиву, обавили смо неки рад снагом наше руке, пренели смо снагу наших руку на тетиву. Да је то тако, уверићемо се, кад одапнемо тетиву. Тетива ће одбацити тада стрелу. Снага, којом ће тетива одбацити стрелу, биће равна снази, коју смо потрошили, док смо је записивали. У запетој стрели имамо прибране снаге, и ту прибрану снагу примећујемо ми тек у онај пар, кад стрелу одапнемо, па се прибрана снага покаже у њој као жива снага, снага, што покреће и тера. Други пример. Сваки зна да у баруту има и снаге и топлоте, јер је већ више пута видео, да барут све, што је око њега поразбаца и сажеже, кад га потпалимо. У баруту је дакле прибране снаге и притајене топлоте. Искрицом, коју под барут подметнемо, измимом из њега и снагу и топлоту. Прибрана снага

се појави у виду живе снаге и поразбаца све, што је око барута; а притајена топлота се покаже у виду пламена и сажеже све, што је у близини његовој.

Кемија нас дакле учи, да у биљци бивају такви животни процеси, при којима се притаји топлота. А каква је то топлота, што се у биљкама притаји и одкуда она? Од куда топлота, која је претворила угљену киселину, воду, соли и амонијак у угљене хидрате, у беланчевину, масти, смоле и у мирисава уља? Та је топлота од сунчаних зракова. Они загревају биљку и претварају једноставне спојеве, који садрже много кисеоника и служе биљци као храна, у сложене спојеве, који садрже мало кисеоника и граде биљку. Можемо натраг добити топлоту, која је том приликом потрошена. Само што морамо наново спојити биљку са кисеоником, и то тако спојити, да наново постане из биљке оно, из чега се биљка саградила: угљена киселина и вода. То ће бити, кад сагоремо биљку. Топлота, коју добијамо, кад сагоремо биљку, иста је она топлота, коју је биљка потрошила, док је расла. Кад зими прозобли станемо уз пећку, па се огревамо њеном топлотом и гледамо у жеравицу, што тиња у пећки, зацело да ретко помишљамо, да је та топлота и

светлост она иста, која нам је сјала лети у виду сунчаних зракова и притајила се у великим стаблима, из којих је ослобађамо, кад та стабла као пањеве у пећки запалимо.

И кад биљка угине распада се тако, да су спојеве, који се праве при том распадању, једнаки са оним спојевима из којих је биљка постала. Ти су спојеве: вода, угљена киселина, амонијак и друге азотне супстанције. Царство биљака може по томе постојати сасвим за себе, независно од царства животињскога и то зато, што се при распадању и трулежу једних биљака праве такви спојеве, који су храна и градиво другим биљкама. Неке врло дурашне биљке, које су баш због своје дурашности за тај покушај и за доказ тога као створене, можемо затворити под стакло тако, да не може нити од њих што напоље испод стакла, нити с поља што к њима под стакло (херметичан затвор). Те биљке неће угинути, при свем том што не примају баш никакве хране с поља. Зашто? Од једнога дела тих биљака који угине и иструне, постају такви спојеве, којих се насиса други део тих биљака, па на тим другим биљкама опет истера нова пуша, израсте нов лист.

(Свршиће се.)

Др. Кода.

НОВИЈА ПОЉСКА КЊИЖЕВНОСТ.

III.

Такви беху романи и њихови писци до године 1864.

Од тог је доба постао значај приповедачке књижевности други, шири и дубљи. Не само да је морала да замене умуклу лирику, него је морала да се забавља и оним, што је било забрањено рећи у новинама и иначе: са социјалним питањем и свима огранцима његовим, са пропадањем старе властеле, са задатком, који је поникао поводом ослобођења сељака, с правом рада, са јеврејским питањем, са еманципацијом жена, са свесловенством, самоуправом, народним изображењем, с материјализмом и са слободумнима у борби њиховој са идеализмом и с побожношћу — све је то сад дошло у оквир романа, и сви они, који се бавили с тако тешким питањима, беху мање више у душевној сизи или бар саобраштају са Крашевским. Нови нараштај, који је по кад што старца наткрилио, развио се ипак на основи његовој.

Тамо, где садашњост са својом невољом и са својим перешеним питањима обузима духове, не да се много места прошлости. С тога је историјски

роман у Пољској изгубио свој значај, ма да се у последње доба ипак радило и на том пољу.

Све писце је у том правцу наткрилио *Теодор Тома Јеж* (књ. име за *Сигмунда Миљковског*, који је рођ. 1820 у Подолији а настањен је у Швајцарској), чудновата појава, која стоји усамљена у животу као и у књижевности. Човек, као из једног лива, који се у старијем добу свом посветио књижевности, али онда и са свим. Он је напредњак, пун уверења и доследности, као што их у Пољској мало има, и који своја начела у свакој приповеци заступа и брани. Противник је пољском племству, јер не држи да је дорасло задатку свом у погледу изображења народног. С тога га и сматрају за демагога, и више га поштују него што симпатишу с њиме. Најејајнији успех постигао је са својим приповеткама, које је вадио из повеснице Јужних Словена. „Ускоци“, „Словенски војвода“, „Шандор Ковач“, „Харемска невеста“, „Паша и Хасан“ такви су романи, у којима је живот и мишљење Јужних Словена тако живо, тако симпатички и сјајно а опет за то тако верно сликао, да они сами једва ако имају коју приповетку, која

се с Жежевим сравнити може. Романи пак, које је вадио из пољске историји за чудо су слабији од споменутих. Бољи су му већ романи, у којима описује верску борбу у 17. веку а тако исто су му значајни политичко-тенденциозни и друштвени романи, у којима је својим земљацима многу горку истину у очи казао. Амо спадају романи „Сито“, „Јелена“, „Под ударцем“, „Приповетке Станислава“, „Едвард Клоц“, „Учитељица“, „Жртва“, „У мраку“ и „Путеви живота“.

Противно Жежевом схватању писао је *Петар Биковски* романи из 18. века, као „*Nomina sunt odiosa*“, „Прамајчино благо“, „Кмитин барјачић“ и др. Историјске романи писали су још *Кајетан Суфрински*, *Владислав Лазински*, *Јулије Стругињски* и *Владислав Пришворовски*.

Социјалан роман на основу истине има три знаменита заступника: Елизу Арзешко, Јована Захарјасијевића и Хенрика Сјенкијевића.

Елиза Арзешко (рођ. 1842 у Градном у Литавској) најзнаменитија је појава у новијој пољској приповедачкој књижевности. Она се латила пера, кад јој мужа одведоше у Сибирију а имање јој конфисковаше. Њени се романи могу поделити на два правца: на романи, који се баве важним питањем о положају жена у модерном друштву и на романи, који се баве претоплењем Јевреја у пољски народ.

К првим романима спадају „Последња љубав“ (првенче њено) „У кавезу“, „У провинцији“, „Смирени“, „Из живота реалисте“, „Господин Граба“, „Вацлавин дневник“, „Шалива теорије“, „Паучина“, „У дубини савести“, „Марта“. Не заступа се у тим романима површна и наметљива еманципација жена, већ она мрка противност, која особито у Пољској лежи из међу економске и правничке подчињености и из међу етичке и друштвене превласти жена. и која се противност једнако одржава, на увреду садашњег а на штету будућег нараштаја.

К другим романима спадају „Илија Маковер“, „Породица Брахвић“, „Мајр Језофовић“ и „Из разних кругова“. У тим романима заступа Арзешкова

становиште, да Пољска само тако може процветати, ако пригрли стран елемент, себе преобрази и створи снажан грађански сталеж. За чудо што је посвећена у сваки живаљ јеврејског живота. — С тим романима постепено развијала се она и у уметничком приказивању, у облику; најзнатнији роман, не само по садржају, већ и по облику, биће „Из разних кругова.“

Пред Арзешкове истакле се још две жене, *Валерија Марне Марковска*, која је најпре ударила идеалним путем али се доцније обратила социјалним романима и то са сјајним успехом („*Кумир Милијон*“, „*Ружа*“ и „*Уз реку*“) и *Марија Садовска* такође са социјалним романима („*Аксана*“, „*Несретник*“).

Хенрик Сјенкијевић (њ. име *Литвос*, рођ. 1845 у Пољској) најснажнија је и најсамосталнија појава у новијој пољској књижевности. Његов је стил тако оригиналан и самосвојан, да је довољно прочитати тек само коју реченицу, па да се зна, да је његова, јер нико не уме тако кратко, јасно и оштро да каже, што хоће. Он је прави хумориста, који се смешка уздржавајући се од плача. Ни један до сад није тако схватио народ какав је и како се приказује, снажан, осоран ако и незлалаца и пијанац. Он иде за тим, ако и не очевидно, да у народу разбуди родољубље и смисао за грађанским животом. Највећа му је заслуга, што на објективан начин истиче истину. „Стари слуга“ и „Ханија“ су живе, уметничке слике, у којима се изражава разлика из међу омладине и остарине. Тешко да ће се у књижевности наћи такво ремек-дело, као „*Јанко свирац*“, у ком недољива тежња за свирком убија болешљиво надничарска дете, и као „Из паметара познањског учитеља“*) Историјска приповета, „*Татарско ропство*“, није му баш испала за руком. За то су му „*Писма из Америке*“ можда најбоље, што у пољској путописној књижевности има, јер су пуна лакокрилог хумора и оштрог посматрања. Младост Сјенкијевићева и рад његов могу побудити наду, да још није дошао до врхунца свог делања. (Наставиће се.)

*) Види „*Стражилово*“ бр. 28. 29. 30.

У М Е Т Н О С Т.

ДВА СВЕТА ЋУРЋА.

Слике Ф. Кикерца и Уроша Предића.

Дужност нам је да нашим читаоцима прикажемо две слике светог Ћурђа, које се и по замисли

и по изради битно разликују од свих досадашњих слика тог светитеља.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Једна је дело Ф. Кикерца а својина је дра Лазе Станојевића, друга је пак дело Уроша Предића а својина је проф. Милана А. Јовановића.

Свети Ђурђе Ф. Кикерца.

„У легенди се наводе три домовине светога Ђурђа: Кападокија, Грчка и Доња Италија. Кад се дакле не зна извесно, која је права домовина Ђурђева, не морам се држати ни једне. Главна је ствар, што се Ђурђе борио против кумирства и невере. У сликама његовим симболише се у аждаји невера а у девојци хришћанство. За мене је то доста. А сад, ко се већма и славније борио против невере, него — Црногорац? Ко је са те борбе и са сталне привржености своје к хришћанству вековима проводио мученички живот, ако није — Црногорац? Ја могу дакле у Црногорцу оличити поборника хришћанства и у аждаји противника му. То ћу и учинити.“

Тако је од прилике говорио Кикерец пријатељу свом, кад се решио, да на позив овог изради светог Ђурђа. За иста — генијална замисао!

Тако постаде слика.

На бесном зеленку јаха Ђурђе десно уз стену. У левој руци држи дизгене од хата и усправљено крваво копље, на ком се вије првена трака — знак победе. Десна му је рука спуштена а у њој држи голу ђорду. Снажно се држи у узенгијама а широке груде своје окренуо је гледаоцу. Лице му је en face, али тако, да му се лева страна види пуније него десна; тако су му и очи. Јунак је обучен у богато црногорско одело: сјајне токе покриле му груди, оклоп рамена а са левог се по ветру вије дуга струка; на глави нема капе.

Десно на пред лежи на леђима аждаја у последњим мукама. За чудо, што је тај тренутак живо израћен! Преко очију превлачи јој се већ самртна копрена; канџе стискава грчевито а лева стражња и десна предња нога попустиле су већ упливу самртног ударца, те се опружиле. Крила опуштава тромо.

На коњу се види, како му је сваки живац у дрхтању; са ужасом гледи на аждају а из уста му се пена сипа на све стране. Сва снага, коју коњ има, чисто је збијена у изразу тела његовог: мишићи му набrekli, врат савијен, десну предњу ногу укопао је у стење а леву махом савио, и ма да је сав усплахирен од гада под собом, ипак попушта снажном притиску јунака на себи. Леђа му покрива леопардова кожа а врат и глава искићени су најлепше.

Десно се диже стена у недоглед, тек ту и ту покривена којом травком и чворновитим пола осу-

шеним дрветом. Лево у дну види се планина иза цветне долине; напред пак јури стрмоглав кроз провалију преко камења планински поток. Горе се вију облаци и гомилају се према десној страни, док се на левој страни небо већ ведри — дивна декорација.

Али најдивнији је јунак сам. Млађено, пре-красно лице његово, с танким брцима, узрујано је још од жестоке борбе. Коса разбарушена лети по ветру; јунаку је у борби капа пала с главе. Очи му севају, а како погледа на лево, чисто изазива још ког непријатеља, да му спреми исту судбу, као и овој аждаји ту. Сав понос, који Црногорче може осећати, изражен је у племенитим цртама његовим — види се, да из њих избија чврсто поуздање у сопствену снагу. Поглед му се не диже горе к небу; у грудима његовим станује вера чврсто. То поуздање, па јуначко срце и снажна десница оборише дин-душманина његовог.

Од необичног је утиска та слика на сваког гледаоца па тек на Србина-гледаоца. И нехотице се клања таковом јунаку и таковом уметнику, који је са човечанског гледишта хтео да прикаже цео тај приказ. За то је и бацио на страну окорели шаблон; за то свом Ђурђу није дао светитељски зрак око главе. А и нашто!

Свети Ђурђе (Ђурђиц) Уроша Предића.

У оделу римских војника, у оклопу, овлаш увијен у црвени плашт, стоји Ђурђе у сред слике. Над њим је ведро небо а за њим у дну језеро. Десно на пред види се ужасна глава аждаје, која савија свој труп иза Ђурђевих ногу, тако, да јој се реп указује лево на пред. Лево у дну види се на стену замак.

Самртна борба у аждаје као да је већ при крају, очи су јој потавнеле, крила јој се тек, тек трзају и само реп се грчевито уковрцио.

Ђурђе држи у десној руци крваво копље, на које се олако наслонио; лева му рука држи шлем и наслонила га на бедро. Млађано, чисто, идеално лепо лице своје, окружено танким блеском светитељским, подигао је к небу. Благ мир осуо се по том лицу и само из очију ако му избија свети жар и чврста вера у Христа-Спаситеља: аждају је сретно убио и благодари богу, што је у борби одржао мегдан, благодари му, што му је улио толико снаге, да смлави гнусну наказу.

И баш у том приказивању лежи еманципација уметникова од досадашњих стереотипних шаблона. Борба је свршена, аждаја умире а Ђурђе скида шлем, да благодари моћнијем од себе — богу. Са његовог лица нестало је узрујаности и жара; ти-

хани мир, мир хришћански, мученички, светитељски разведрио је то лице. Он и не мисли на своју снагу већ смирено гледи на оног, који му је део од своје снаге улио у мишицу, да тако тек као победитељ изађе из опасне борбе. О поуздању у самог себе нема ни спомена: он је алат у божијој руци, и да му бог није помогао, лежао би он сад мртав а аждаја би се спремала, да га раскине свег.

За иста, узвишено је приказана скромност првих хришћана!

*

Оба се уметника дакле еманципирала од наслеђеног типа Ђурђевог. Они су, као прави уметници, тако и схватили свој задатак, те *свршетак* радње приказали. Јер *само* почетак и свршетак радње имају тренутак мира и покоја а тај, само тај тренутак даје се фиксирати. У самој радњи је човек у вечитом кретању и немиру а уметност, било сад сликарство или вајарство, није у стању да то прикаже.

У том уметничком схватању и у *самосталности*

замисли подударају се оба уметника; али се битно разликују у изради.

Кикерцу је до душе поље шире; већ идеја, да изрази Црногорца, мора се живописно остварити. Уз то приказује коњаника с коњем, те му је тако и слика пунија. Предић пак израдио је пешака, дакле већ питомију прилику. Сам предмет се дакле разликује један од другог.

Али главну разлику налазимо у изразу тренутног душевног стања у оба јунака после свршене борбе.

Док Кикерчев јунак *својој* снази благодари на победи, дотле Предићев *гуђој*. Кикерчев јунак, узрујан, борио би се даље и чисто тражи противника — Предићев пак уталожено се са свим, те и не мисли ни на што друго, већ само на бога.

А што је тако, држим да лежи у том, што је Кикерец хтео да прикаже *човека* а Предић *светитеља*.

Обе слике, са тог гледишта, добијају још значајнији рељеф, још већу уметничку вредност.

М. С—Ћ.

ЛИСТАК.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВЈЕТКЕ.

ИЗ ЗБИРКЕ Н. Т. КАШИКОВИЋА.

1. ПРАВЕДНО РАДИО, ПА СЕ ЛАКО ОБОГАТИО.

Била два брата, један био згодан а други сиромашак без иће ишта. Ономе сиромашку рекне једном жена: „Иди отиди твоме брату, па га замоли, да ти да волове, да оно мало њивице узоремо и посијемо“. Сиромашак послуша жену, оде брату и замоли га, да му да волове за неко вријеме. Богати брат му рекне: „Раднијем даном и мени требају волови, не могу ти их дати — већ ако оћеш недељом, кад ја не радим ш њима.“ — „Недељом ни ја не радим, ма да сам сиромашак“, — рече убоги брат — и не шћеде узети волова, недељом да оре. Крепне се одатле, и дође својој кући — каже жени, а жена на њега буктише, што није пристао, макар и недељом. „Добро, женска главо, ја ћу у недељу отићи па их узети“ — рекне човјек, и кад дође прва недеља оде своме брату и узме његова четири вола.

Кад стигне кући, ујарми волове, и почне орати. Таман у пола орања био, а оно му се јави нешто из облака: „Или волиш, да ти брат умре — или да ти стражњи во цркне“. — „Не волим ни једно,

рече зачуђен сиромашак.“ — „Мораш бирати једно, па сад које оћеш!“ — Сиромашак се промисли: — Брат ће вола стећи опет, а ја брата никада — па рече: „Волим да ми во цркне.“ — Он удари волове, да пође даље, а стражњи во сурва се на земљу мртав. — Сиромашак узме она три вола, па ајд брату, каже му све како се збило. Брат му не вјерује: „Ти си лопов, вели, ти си њега продо, па сад лажеш и измишљаш којешта.“ Правдао се сиромашак, правдао, но све узалуд. Брат га свеже, па поћера пред кадију, да му суди. Сиромашак бијаше гладан, па је путем налазио дивљака, па их брао и жуљао, а нешто трпао и у њедра. Кад би у вече, дође богаташ код свога кума на конак, па он с кумом у соби се славио, а сиромашак остао у кући. Кумова жена била је тешка, па кад опази, ће сиромашак зврња дивљаке, прохтје јој се, да и она једе дивљака, па заиште од сиромашка коју. Сиромашак јој рекне: „Ако ћеш ти мени дати, да што једем, да ћу и ја теби јабука, а ако не, не дам ни ја теби.“ Жена му каже, да не смије од мужа дати му да

WWW.UNILIB
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

једе, јер јој је вели запријетио. — „Е, не дам ни ја теби јабука“! одговори сиромашак. После је жена оде и те вечери побаци дијете. Муж се чудео, шта би, а она му испривовиједа, шта се догодило са сиромашком, како јој није дао јабука, па је с тога вели побацила.

Кум завиче сиромашку: „Ти си крив да је моја жена побацила, идем и ја кадији, да те тужим“, и пође с богаташом. — У путу наиђу на једног чојека, ће му се магаре под товаром углибило у блато. Кад ови наиђу, чојек их замоли да му помогну, да извуче магаре, али они и не гледају на њ. Сиромашак рекне: „Ја би ти брата помого, али сам свезан“. — Кад чују ова двојица одријеше га, да помогне ономе чојеку, те он приђе, увати магаре за реп, а чојек за главу, па потегни, повуци, извуку магаре, али му сиромашак ишчупа реп. Чојек се ражљути на њега, „Идем те, вели, и ја тужити кадији“, па се придружи оној двојници, свежу сиромашка, па пођу даље. У том наиђу преко једне планине. Сиромашак помисли: три тужиоца, кад дођем кадији, одма ће ме објесити, па онда се закотрља низ оно брдо.

Доље случајно био накав манастир, па изишли калуђери са игуманом у башчу, па вијећу вијећали. Како се сиромашак закотрља низ оно брдо, ила машала па посред калуђера, те убије игумана, а њему ништа не буде. Свежу га ома калуђери, док стигну и она стара три тужиоца, па га сад сви поћерају пред кадију.

Кадија угледа издалека људе, види један свезан, а пуно за њим тужилаца, па пошље слугу, да свезаног сама пунте унутра. Кад стигну у суд, момак пусти само свезаног пред кадију. Сиромашак уђе, поклони се кадији, и све му по реду исприча, шта се и како се догодило. Кадија му рече да изађе напоље.

Уђе богаташ, брат сиромашков. Кадија га запитала: што је дошао? а он рече: „Онај несретник продао ми вола, ја му дао ко брату четири вола, да узоре земљу, а он ми доћеро три, једног супу-рисо“.

„Па шта оћеш ти сад ш њиме“? упита кадија. „Оћу, вели, да му судиш, по ћитабу,¹⁾ како је право“. — „Е добро, ево овако је најправије“, узме ћитаб, па гледа, „треба да му даш она три вола, да ш њима ради, док не изради четвртог, па онда нек ти врати сва четири, ко твој мал, или ако нећеш, а ти дај амо сто дуката“. „Ама бош је то кадија, не море то бити тако“. „Тако ти је, и није

друкчије“. — Богаташ, шта ће куд ће, већ извади сто дуката, па их да кадији.

Уђе онај што му је жена побацила. Кадија га запитала, што је дошао? и шта ће са оним свезаним? „Није шћео да да јабука мојој жени, па ми жена због тога побацила и дијете умрло, па оћу да му сад судиш по ћитабу како је право“. „Ево овако је право“, загледа у ћитаб, „да му даш жену, па нека је код њега, док не буде опет онако тешка као прије, па онда нек ти је поврати“. — „Ама кадија не море то бити, зар је то право?“ „Шта ћу ја кад у ћитабу тако пише, већ ако не пристајеш, а ти дај сто дуката.“ Онај, шта ће, куд ће већ потегне сто дуката и даде их кадији, па оде.

Уђе онај, што му је магарцу ишчупо реп. Кадија га упита: што је дошао? а он рече: „Онај свезани ишчупо ми магарцу реп, па сам дошо, да му судиш, како је право по ћитабу.“ Кадија узме ћитаб, загледа, па рече: „Ево овако је најправије, подај му магарца нек је код њега док му не нарасте реп, па онда нек ти га врати натраг“. „Ама кадија то није право, како то море бити?“ — „Е шта ћу ти ја, кад тако пише у ћитабу, већ ако нећеш, а ти дај сто гроша“. Чојек, шта ће, куд ће, већ да сто гроша, па оде.

Уђу калуђери. Кадија пита: „Које је добро? шта сте дошли?“ „Онај несрећник заколута се са стијена па нам убио игумана, па смо дошли, да му судиш како је право по ћитабу.“ Кадија загледа у ћитаб па рече: „Треба да сједите опет, као што сте прије сједили, оног ћемо метнути на игуманово мјесто, па нек један од вас иде да се заколута; па нек њега убије.“ — „Аман²⁾ ефендум, то није право! оће ли се онај прије сатрти, који се буде колутао?“ „Шта ћу вам ја? — рече кадија — како се није он сатро? тако је право, тако у ћитабу пише — ако ли нећете а ви дајте двијеста дуката.“ Калуђери, куд ће, шта ће, већ даду двијеста дуката, па оду.

Сад дозове кадија сиромашка, свезаног, па му рече: „Купи те паре ома, то су све твоје паре!“ — „Ама кадија, хм, хм“ стане сажимати раменима. — „Купи бре ома“, рече кадија. — „Ама, нека буде напола“, поче опет сиромашак. — „Купи бре! све је твоје, па купи, што немаш, па кад купиш и имаднеш, мореш ми онда какав пешкеш³⁾ учинити.“ — Сиромашак покупи паре, те оде весело кући..

¹⁾ Законик. ²⁾ Јао! ³⁾ дар.

Л И С Т И Њ И

Г Л А С Н И К.

27. августа навршиће се најодличнијем родољубу и добротвору хрватског народа Његовом Високопреосвештенству, Г. Г. епископу Јосипу Јурају Штросмајеру седамдесет година живота а тридесет и пет владиковања. И прелетимичком посматрању благотворне прошлости тог великог мужа, наилазимо само на сјајно истакнуте стубове његових добрих и узвишених дела. Далеко и изван међа хрватске краљевине допире му глас а тај је само добар у најјешем смислу те красне речи. Није наше да му оцењујемо дела — она говоре за њега и говориће, док траје народа хрватског.

Искрено, као што се таквом мужу и може само, желимо уваженом Господину сва добра, којима је природа у стању да обаспе љубимце своје, желимо му и на даље здравља, дуг живот и узвишени поглед на све, што је с народом његовим у свези. Слава му!

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

Читамо у „*Viensci*“: Друштво за умјетност и умјетни обрт у Загребу почело је издавати свој часопис „Гласник друштва за умјетност и умјетни обрт“. Уређује га др. Иван Бојничкић Кнински а излазиће четир пута на годину, сваки пут на четир табака са сликама. Чланови друштва добијаће „Гласник“ бесплатно а нечланови плаћају на годину 5 фор., или за сваку свеску 1 фор. 50 н. Садржај прве свеске овај је: 1. Како да се подигне црквена уметност у Хрватској, од дра Бојничкића 2. Дрвореварство, од Трухелке. 3. Кућна индустрија на будимпештанској изложби, од дра Кршњавог. 4. Уметност и обрт у најновије доба. 5. Разне вести и т. д. — Слике су ове: 1. Оквир наслова од Оранса Фана (год. 1520). 2. Хрватски пављон на будимпештанској изложби. 3. Дрвени олтар у музеју за уметност и обрт. — Уредништво, препоручујући тај часопис, нада се, да ће се особито бавити са опште-словенском уметношћу. И с наше стране нек је препоручен тај часопис

Како је у загребачком „Гласном заводу“ ове школске године учио њих 54 гласовир, 40 виолину а само 14 певаће, те препоручује „*Viensci*“ да се тај завод на темеља преустроји.

КЊИЖЕВНЕ НОВОСТИ.

— У Дубровнику је почео да излази „*Dubrovnik, zabavnik štionice dubrovačke*“ uređuje kaponik Don Ivan Stojanović. Штампана се у Задру. Свеска стоји 20 нов. При летимичком прегледању сназисмо, да је нешто оригинално у том часопису. С тог ћемо скоро обазрети се на њега.

САДРЖАЈ: Из мелодија. Песма Драг Ј. Илија — Пон Илија и прота Драгач. Приповетка из живота честејших. Написао Милан Андрић. (Наставак.) — Драгој. Народна војничка песма Срба мухамедаваца у Фочи. Приближеки Миле. — Сеоски суд. Приповетка И. Патапенка. (Наставак.) — Хумор у поезији З. Ј. Јовановића. (Наставак.) — Из физиологије. Каква је битна разлика између рукотвора (механизма) и живог створа, а каква између биљке и животиње? По проф. Брике-у. Написао др. Кода. — Новија пољска књижевност. III. — Уметност. Два света Ђурђа. Слике Ф. Кикерца и Уроша Предића. — Листак. Српске народне приповетке. Из збирке Н. Т. Кашиковића. 1. Праведно радио, на се лако обогатио. — Листићи. Гласник. — Повориште и уметност — Књижевне новости. — Афорисми. — Исправак.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПARIЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

— У Лондону је изашао животопис славног француског цртача Густава Дореа.

— Књижевни заостатци мађарског песника Виљема Ђерија излазе на јавност. Прва књига: песме, друга: књижевне студије, трећа: приповетке.

— До сад су Хиневе имали једне новине, Пекиншке; сад их има и у Хонконгу и у Шангају. Уредници су свршени ђаци који немају звања. Новине су опозиционе.

— Вам Ђерија написао је нову књигу: „Борба, што ће да наступи због Индије.“

— Прва књига „Личних усмена“ ген. Гранта изаћи ће почетком децембра, друга почетком марта и. г.

— Уредништво „Голод“-а јавља, да ће издати још нештампано дело Густава Флобера „*Par les champs et par les grèves*.“

— Неки Американац купи разне белешке о људима, који су прешли 100 година. Он вели, да је нашао таквих људи до 10.000.

А Ф О Р И С М И.

(Старо-грчки.)

Жениш ли се изнад свог положаја, подвргаваш се тиранији, а не ступаш у равноправни савез.

Клеовул.

Мати све да је срамоћена од своје деце, не може их ипак мрвити.

Софокле.

Ох, да имам мудросте, те врсне пратилице у млађаним и старим данима живота! Мудрост сноси весело и без муке сиромаштво и не зна за горе бриге овога жића: Ох, кад би имао само толико блага, да не потребујем колибе суседове, и да ме не обрхва невоља суморним својим немирима!

Синесија.

Добро је неко приметно: Азијатски народи само за то робују једном човеку, јер не могу да изусту речцу: Не!

Плутарх.

Метне и дете своју руку у какав суд са уским отвором, да извади из њега суха грождја и ораха, кад напуни своју руку, неможе више да је извуче напоље те плаче. Узме ли пак тога само мало мање у руку, лако ће је натраг извући. Зато умери своје жеље: пожели мало па ћеш и добити!

Еликтид.

Исправак. У прошлом броју Стражилова на страни 1031. у првом ступцу поткрала се једна погрешка. Онда има: Црквена песма је Србину ишла, а треба да стоји: Србину мила.